

KURÂN İLE İSTİŞHÂD YÖNTEMİ AÇISINDAN HATİB EŞ-ŞİRBİNİ'NİN NÛRU'S- SECİYYE FÎ HALLİ ELFÂZİ'L-ÂCURRÛMİYYE ADLI ESERİ

The Work in The Name of *Nuru's-Seciyye fi Halli Elfazi'l-Acurrumiyye* Belonging to As-Shirbini The
Preacher in Terms of Quotation Method with The Koran

Mahmut TEKİN

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı İmam Hatip,

mahmuttekin83@hotmail.com.

ORCID:0000-0002-8823-0972.

DOI: 10.34085/buifd.792702

Öz

Hicri X. asırda yetişmiş önemli şahsiyetlerden biri olan Şirbînî (ö. 977/ 1569); fıkıh, tefsir, hadis ve kelâm alanlarında olduğu gibi Arap dili ve edebiyatı alanında da derinleşmiş çok yönlü âlimler arasında yer almaktadır. Şirbînî'nin *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye* isimli eseri, İslâm âleminde *Âcurrûmiyye* ismiyle meşhur olan ve İbn Âcurrûm (ö.723/1323) tarafından nahve dair kaleme alınan risâlenin şerhidir. Bu çalışmadaki asıl amaç Şirbînî'nin *Nûru's-seciyye* isimli eserinde ayet ve kıraatlerle istişhad amacını ortaya koyarak ilgili alanda gerekli tespit ve analizleri yapmaktır. Şirbînî'nin eserinde ele aldığı ayetleri bir kaideyi ispatlamak, bir mezhebin görüşünü desteklemek, kelimenin şaz kullanımı hakkında bilgi vermek ve ilgili kelimenin anlamını açıklamak gibi amaçlardan ötürü istişhâd ettiği görülmektedir. Şirbînî, bunun yanı sıra eserde ayetlerin kırâat vecihlerine de değinmekte kırâat farklılıkları hasebiyle ayetlerde mevcut olan kelimelerin irabında oluşan değişikliklere vurgu yapmaktadır. Şirbînî'nin istişhâd ettiği kıraatler açısından herhangi bir ayırım yapmadığı görülmektedir. Nitekim onun şahitleri arasında kırâat-ı seb'a ile birlikte şaz kıraatler de yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âcurrûmiyye, Nûru's-seciyye, Kırâat, İstişhâd, Şirbînî.

Abstract

Shirbini (d. 977/1569) who was one of the important people that grew in the tenth century of the hegira was among well-qualified scholars who intensified in Arabic language and literature as well as the fields of fiqh, gloss, hadith and kalam. The work in the name of *Nuru's-seciyye fi halli elfizi'l-Acurrumiyye* belonging to Shirbini is the annotation of leaflet which was famous with the name of *Acurrumiyye* in Islamic world and written about the syntax by Ibn Acurrum (d. 723/1323). The research's main goal is to make the necessary determination and analysis in the relevant field by presenting the aim of quotation with the verses and recitations in the work in the name of *Nuru's-seciyye*. It is seen that Shirbini quoted the verses in his work as to prove a principle, to support an opinion of a sect, to give information about an exceptional usage of a word and to explain the meaning of relevant word. Furthermore, Shirbini mentioned the verses' recitation angles in the work and emphasized the changings in characters of words, which are available in the verse, in consequence of recitation differences. It is seen that Shirbini did not make any discrimination in terms of recitations which were quoted by him. So his evidences involve in the exceptional recitations by the way of reading in seven types.

Keywords: Acurrumiyye, Nuru's-seciyye, Recitation, Quotation, Shirbini.

Giriş

Arap dili ile ilgili şimdiye kadar pek çok çalışma yapılmıştır. İslam âlimleri tarafından yapılan bu çalışmaların en önemli hedefi Kur'ân ve hadislerin manalarını iyi bir şekilde anlamak ve kavramaktır. Kur'ân ve hadislerin dili Arapça olduğu için bunları anlayabilmek

ancak Arap dilinin kaide ve kurallarını iyi bir şekilde kavramakla mümkün olur. Bundan dolayı nahiv ilminin kuruluşundan bu yana Arap dili ile ilgili sayısız eser kaleme alınmış ve Müslümanların istifadesine sunulmuştur. İslâm âlimleri, yazmış oldukları eserlerinde gerek dil ile ilgili bir kaidenin doğruluğunu gerekse de görüşlerini temellendirmek için olsun Kur'ân, hadis, Arap şiiri ve mesellerden istişhâd etmişlerdir. Böylece alanla ilgili oluşturdukları gramer kaidelerini temellendirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, şimdiye kadar hiçbir tahrife uğramadığından Arap dili ve belâgatı alanında zirveye ulaşmış ve istişhâd kaynaklarının birinci sırasında yer almıştır. Kur'ân ayetlerinin şâhid olarak kullanılması konusunda dilcilerin icmâî bunun en önemli faktörlerindedir.¹ Ancak hadislerin istişhâd açısından ayetlere kıyasla dilciler tarafından daha az tercih edildiği bilinmektedir. Zira 'İsâ b. 'Umer es-Sakafî (149/766), Ebû 'Amr b. el-'Ala' el-Mâzinî (154/771), Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî (ö. 175/791) ve Sîbeveyh (ö. 180/796) gibi ilk dönem Basralı âlimler ile Ebu'l-Hasen 'Alî b. Hamza el-Kisâî (ö. 189/805) ve 'Alî b. el-Mubârek el-Ahmer (194/810) gibi bazı Kûfeli dilciler, ileri sürdükleri bir takım gerekçelerle hadislerle istişhâd etmeyi sakıncalı görmüşlerdir.² Söz konusu gerekçelerin başında ise hadislerin büyük çoğunluğunun mana ile rivayet edilmesi ve bu rivayetlerin çoğunda dillerinde lahn bulunan Arap kökenli olmayanların rol alması şeklindeki iddia gelmektedir.³

Şirbînî'nin de *Nûru's-seciyye fî halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye* isimli eserinde kendisinden önce geçen dilciler gibi ayetleri çeşitli amaçlar için şâhid olarak kullandığı müşahede edilmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla o, eserin yüz altmış dört yerinde konu ile ilgili ayetlerden istişhâd etmektedir. Şirbînî'nin eserini önemli kılan bir diğer husus ise hiç şüphesiz onun metni olan *Âcurrûmiyye'*dir. Zira bu eser, yazıldığı günden bu yana onlarca kez basılmıştır. Nahiv ilmine dair yazılmış *Âcurrûmiyye*, ilim ehli tarafından takdir ile karşılanmış ve bugün bile şark medreselerinin birçoğunda sıra ders kitabı olarak okutulmaktadır. Şirbînî'nin eserinin güzel bir üslup ve sade bir dille yazılmış olmasının nahiv ilmine yeni başlayan öğrenciler için son derece faydalı olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca eserin istişhâd metodunun klasik örneklerden ziyade ayet, hadis ve Arap şiirleri üzerine bina edilmesinin de öğrencilere ayrı bir avantaj sağladığı düşünülmektedir.

1. İbn Âcurrûm ve Âcurrûmiyye'si

Âcurrûmiyye isimli eser, İbn Âcurrûm ile meşhur olan Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Dâvûd es-Sanhâcî (ö. 723/1323) tarafından kaleme alınmıştır. Fas asıllı olan İbn Âcurrûm; Arap dili ve kırâat gibi dini ilimlerde olduğu gibi matematik gibi pozitif ilimlerden de haberdar idi. Kâhîre'de ders veren Ebû Hayyân el-Endelüsî'den (ö. 745/1344) icâzet alan İbn Âcurrûm, daha sonra Karaviyyîn Camii'nde onlarca talebeye ders vermiştir. Nahiv alanında imam olarak bilinen İbn Âcurrûm'un en meşhur ve en çok okunan eseri *Âcurrûmiyye'*dir.⁴

¹ . Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İktirâh*, Abdihakîm'Atiyye (Dimaşk: Dâru'l-Beyrutî, 2006), 39-40.

² Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Suyûtî, *el-İktirâh*, 43-46; 'Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Neşredenin Mukaddimesi) (Kâhîre: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-'Amme li'l-Kitâb, 1979), 1/5-9.

³ Suyûtî, *el-İktirâh*, 43-46; Nusrettin Bolelli, "Nahivde Hadisle İstîşhad Meselesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/6 (1993): 165-168; Ahmet Tekin, *Kur'ân'ın Dilbilimsel Yönü (Vâhidî'nin el-Basît Adlı Tefsiri Bağlamında)*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2018), 142.

⁴ Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nûhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, (Lübnan: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.), 1/238-239; Ebû Gays Muhammed Hayruddîn b. Mahmûd ez-

Nitekim söz konusu eser üzerine şimdiye kadar yaklaşık olarak altmış civarında şerh ve haşiye yazılmıştır. *Âcurrûmiyye*'nin şarihleri arasında Ebû Zeyd 'Abdurrahmân b. 'Alî el-Mekkûdî (ö. 807/1405), Hâlid b. 'Abdillâh el-Ezherî (ö. 905/1499) ve el-Hatîb eş-Şîrbînî gibi değerli âlimler bulunmaktadır.⁵

İbn Âcurrûm, eserini hac münasebetiyle Mekke'de bulunduğu sırada kaleme almıştır. Bu eserin açık ve anlaşılır bir dille yazılması ve nahvin kaidelerini öz bir biçimde okuyucuya aktarması gibi sebeplerden dolayı yazıldığı günden bu yana İslam âleminin çeşitli medreselerinde okutulduğu görülmektedir.⁶ Arap dili ve belâgatı alanında yazılan bu eser, yazıldığı günden bu yana yüzlerce yıldır İslâm âleminde bulunan medreselerde sıra ders kitabı olarak okutulmaktadır. Aynı zamanda *Âcurrûmiyye*, İslam âleminin sınırlarını aşarak XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa'da da tanınmış ve büyük bir rağbet görmüştür. Söz konusu eser, belli başlı Batı dillerine tercüme edilmiş ve birçok defa basılmıştır.⁷ Kanaatimizce bu eseri kısa bir süre zarfında dünya çapında meşhur eden diğer bir faktör ise müellifin takva ve ihlasıdır. Zira medreselerde sıra ders kitabı olarak okutulan eserlerin birçoğunun ortak özelliği, müelliflerinin son derece âlim, müttakî, zâhid ve âbid gibi vasıflara sahip olmasıdır.

2. Hatîb eş-Şîrbînî

Mısır'ın Garbiye vilâyetine bağlı Şîrbîn köyünde doğan Şîrbînî'nin künyesi ve nesebi ile birlikte tam adı Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî el-Kâhîrî'dir (ö. 977/1570).⁸ Ancak Şîrbînî, daha çok "Hatîb" lakabıyla meşhur olmuştur. Onun bu lakapla anılması Câmî'u'l-Ezher'de hatîblik görevi yapmasından kaynaklanmaktadır.⁹ Özellikle fıkıh, Arap dili ve tefsir alanlarında kendini iyi bir şekilde yetiştiren Şîrbînî'nin kendisinden çok sayıda insanın istifade ettiği bilinmektedir. Şîrbînî ile yaklaşık olarak kırk sene arkadaşlık eden Şa'rânî (ö.973/1565), onun âlim, müttakî, zâhid ve âbid bir kişiliğe sahip olduğunu, hiçbir eksikliğini görmediğini, dünyanın makam ve mevki'lerine rağbet göstermediğini ve bu sebeple de resmî görev ve makamlara iltifat etmediğini söylemektedir.¹⁰

Ziriklî, *el-A'lâm kâmusu terâcim li'l-eseri'r-ricâlî ve'n-nisâi mine'l-'arabi ve'l-muste'rebîn ve'l-musteşrikîn* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melayîn, 2002), 7/33.

⁵ Hulusi Kılıç, "İbn Âcurrûm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999),19: 295–296.

⁶ Kılıç, "İbn Âcurrûm", 19/295–296.

⁷ Kılıç, "İbn Âcurrûm", 19/295–296.

⁸ Hatîb eş-Şîrbînî'nin hayatı hakkında detaylı bilgi almak için bkz Necmuddîn Muhammed b. Muhammed. Gazzî, *el-Keoâkibu's-sâire bi a'yâni'l-mietî'l-'aşire* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 3/72; Kâtib Çelebî, *Keşfu'z-zunûn 'an esâmî'l-kutub ve'l-funûn* (Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-Türâs, ts.), 1876; Şihâbuddîn Ebu'l-Felâh 'Abdulhayy b. Ahmed İbnu'l-İmâd el-'Akkârî el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-zeheb fi ehbâri men Zeheb* (Dımaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993), 10/561; ; Ömer Nasuhî Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi* (İstanbul: Semerkand Yayınevi, 2014), 2/255; Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-mufessîrîn* (Kâhire: Mektebetu Vehbe, 2000), 1/240; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-'arifin esmâü'l-muellifin ve asâru'l-musannifin* (Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, ts.), 2/250; Ömer Rıdâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifin terâcimu musannifi'l-kutubi'l-'arabiyye* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1993), 3/69; Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş* (İstanbul: y.y., 1981), 325; Muhsin Demirci, "el-Hatib eş-Şîrbînî ve Tefsiri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986): 385-388; Savaş Kocabaş, "Hatib eş-Şîrbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/14 (2010): 368-370; Ali Hakan Çavuşoğlu, "Şîrbînî, Hatîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 39: 189–191; Esra Işık, "Hatîb eş-Şîrbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler" (Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, 2017), 6-10.

⁹ Süleymân b. Muhammed b. Ömer Buceyrimî, *Tuhfetu'l-habîb 'alâ şerhi'l-hatîb*, (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 1/20.

¹⁰ 'Abdulvahhâb eş-Şa'rânî, *et-Tabakâtu's-sugrâ* (Kâhire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2005), 83–84; Işık, "Hatîb eş-Şîrbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 7.

Şirbînî, Bedreddîn el-Meşhedî el-Mısırî eş-Şâfi'î (ö.932/1526),¹¹ Ahmed el-Burullusî el-Mısırî eş-Şâfi'î (ö.957/1550),¹² Şihâbuddîn Ahmed er-Remlî el-Menûfi el-Mısırî eş-Şâfi'î (ö.957/1550),¹³ Nâsiruddîn el-Lekkânî el-Mâlikî (ö.958/1551)¹⁴ ve Nâsiruddîn et-Tablâvî (ö.966/1559)¹⁵ gibi döneminin önemli âlimlerinden ders aldıktan sonra Mısır, Mekke ve Medine'de uzun bir süre müderrislik yapmıştır.¹⁶ Müderrislik yıllarında Ali el-Gazzî el-Kâhirî eş-Şâfi'î (ö.1001/1593), Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî (ö.1004/1596) ve Nu'mân el-'Aclûnî el-Hebrâsî (ö.1019/1610) gibi değerli şahsiyetler yetiştirmiştir.¹⁷ Şirbînî'nin Şaban ayının ikisinde (977/1570) yılı Perşembe günü ikindiden sonra vefat ettiği kaynaklarda geçmektedir.¹⁸

2.1. Şirbînî'nin Eserleri

Şirbînî, çok yönlü bir âlim olduğu için fıkıh, tefsir, kelâm, Arap dili ve edebiyatı alanında önemli eserler kaleme almıştır.

2.1.1. Arap Dili ve Edebiyatı Alanındaki Eserleri

1. *Fethu'l-hâlîki'l-mâlik fi halli elfâzi Elfiyeti İbn Mâlik*.¹⁹
2. *el-Fethu'r-rabbânî fi halli elfâzi Tasrîfi 'İzziddîn ez-Zencânî*.²⁰
3. *Muğîsu'n-nidâ ilâ şerhi Katri'n-nedâ*.²¹
1. *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*.²²
4. *Şerhu şevâhidi'l-Katr*.²³

¹¹ Şa' rânî, *et-Tabakâtu's-sugrâ*, 4; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, 10/259.

¹² Gazzî, *el-Keoâkibu's-sâire bi a'yânî'l-mietî'l-aşire*, 2/120; Zirîklî, *el-A'lâm kâmusu terâcîm li'l-eseri'r-ricâli ve'n-nisâi mine'l-'arabi ve'l-muste'rebîn ve'l-musteşrikîn*, 1/103.

¹³ Şa' rânî, *et-Tabakâtu's-sugrâ*, 45-46; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, 10/454-455.

¹⁴ Şa' rânî, *et-Tabakâtu's-sugrâ*, 57-58.

¹⁵ İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, 10/506-507.

¹⁶ İbnu'l-İmad, *Şezerât*, 10/562, *Kehhâle, Mu'cemu'l-muellifin*, 3/69.

¹⁷ Muhammed Emîn b. Fadlillâh Muhîbbî, *Hulâsetu'l-eser fi a'yânî'l-karnî'l-hâdî 'aşer* (Kâhire: Mektebetu Vehbe, 1867), 3/199; Ekrem Yusuf Ömer Kavâsimî, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-imâm eş-şâfi'î* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 2003), 413; Işık, "Hatib eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 9-10.

¹⁸ İbnu'l-İmad, *Şezerât*, 10/562, *Kehhâle, Mu'cemu'l-muellifin*, 3/69.

¹⁹ Bu eser, İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) *Elfiyye'sini* şerh etmektedir. Bkz. İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ keşfi'z-zunûn 'an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*, 2/161; Kocabaş, "Hatib eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 378; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatib", 39/189-191; Işık, "Hatib eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 13.

²⁰ el-Hatib eş-Şirbînî tarafından yazılan bu eser, İbrâhîm ez-Zencânî'nin (ö. 660/1262[?]) sarf ilmi konusunda yazdığı *el-İzzî fi't-tasrîf* isimli eserin şerhidir. Bu eser Dâru'd-Diyâ tarafından basılmıştır. Bkz. Çelebî, *Keşfu'z-zunûn*, 1876; Kocabaş, Hatib eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu, 378; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatib", 39/189-191; Işık, "Hatib eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 13.

²¹ Söz konusu eser, nahiv ilminde meşhur olan İbn Hişâm'ın (ö.761/1360) *Kaṭru'n-nedâ* isimli eserin şerhi olup 'Abdulazîz b. 'Abdirrahmân el-Haslân (Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye [Riyâd]) ve Nâsır b. Muhammed b. Mansûr el-Cemîlî (el-Câmi'atu'l-İslâmiyye [Medîne]) tarafından yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır. Bkz. Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatib", 39/189-191.

²² Makalemizin çalışma konusunu teşkil eden bu eser, İbn Âcurrûm'un nahve dair yazdığı eserin şerhidir. İlgili eseri baskısı ilk defa Dâru'l-Minhâc tarafından 2008 senesinde yapılmıştır. Daha sonra 2013 yılında Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından da basılmıştır. Bkz. Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye* (Neşredenin Mukaddimesi), (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Minhâc, 2008), 11; Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ keşfi'z-zunûn 'an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn* (Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.) 2/685.

²³ Bu eser, İbn Hişâm'ın *Kaṭru'n-nedâ* isimli eserinde geçen şahidlerin şerh ve irabıdır. Bkz. Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ Serkîs, *Mu'cemu'l-metbû'âtî'l-'arabiyye ve'l-mu'arrabe* (Kâhire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.), 1/1109; Kocabaş, "Hatib eş-

5. *Takrîrâtü's-Şirbînî 'ale'l-Mutavvel*.²⁴

2.1.2. Fıkıh Alanındaki Eserleri

1. *el-Bedru't-tâli ' fi halli elfâzi Cem 'i'l-cevâmi '*.²⁵2. *Fetâva'r-Remlî*.²⁶3. *el-İknâ ' fi halli elfâzi Ebî Şucâ '*.²⁷5. *Menâsiku'l-hacc*.²⁸4. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma 'rifeti me 'ânî elfâzi'l-Minhâc*.²⁹4. *Şerhu'l-Behceti'l-verdiyye*.³⁰5. *Şerhu't-Tenbîh*.³¹

2.1.3. Kelam Alanındaki Eserleri

1. *Şerhu minhâci'd-dîn*.³²

Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 378; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189-191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 13.

²⁴ el-Hatîb eş-Şirbînî tarafından kaleme alınan bu eser, Sa'duddîn et-Teftâzânî'nin (ö.792/1390) *el-Mutavvel* isimli kitabı üzerine yazılmış bir haşiyedir. Bkz. Serkîs, *Mu'cemu'l-metbû'âti'l-arabiyye ve'l-mu'arrabe*, 1/1109; Kocabaş, "Hatîb eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 379; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189-191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 13.

²⁵ Bu eserin el-Hatîb eş-Şirbînî'ye aidiyeti kesin olmamakla beraber Melik Suûd Üniversitesi Kütüphanesinde (nr. 1893/1) yazma nüshası bulunmaktadır. Bkz. Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189-191.

²⁶ Hocası Şihabuddîn er-Remlî'ye ait az karşılaşılan meseleler hakkındaki fetvaları barındıran bu eser, bir ciltten ibarettir. Bkz. Şa'rânî, *et-Tabakatu's-sugrâ*, 46; Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâire bi a'yânî'l-mietî'l-aşire*, 2/120; Kocabaş, "Hatîb eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 376; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189-191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 12.

²⁷ Bu eser, Şâfi'î Mezhebinde büyük bir öneme sahip olan Ebû Şucâ' el-İsfahânî'ye (ö.500/1106) ait *et-Takrîb fi'l-fikh (Gâyetu'l-ihtisâr)* adlı eserin şerhidir. Bkz. Kocabaş, "Hatîb eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 372; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189-191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 11-12.

²⁸ el-Hatîb eş-Şirbînî, bu eserini vefatından yirmi üç yıl önce hac ve umre ibadetleri ile ilgili yazmıştır. Bkz. Muhibbî, *Hulâsetu'l-eser fi a'yânî'l-karnî'l-hâdî 'aşer*, 1/83; Kocabaş, "Hatîb eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 375; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189-191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 12.

²⁹ el-Hatîb eş-Şirbînî'nin bu eseri, İmam Nevevî'nin *Minhâcu't-tâlibîn* isimli eseri üzerine yazılmış en önemli üç şerhten biridir. Diğer ikisi, İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö.974/1567) *Tuhfetu'l-muhtâc'ı* ve Şemseddin er-Remlî'nin (ö.1004/1596) *Nihâyetu'l-muhtâc'ı*dır. *Muğni'l-muhtâc* adlı eser, İslam âleminde büyük bir saygınlık kazanmıştır. Bu kitap hakkında detaylı bilgi almak için bkz. Kocabaş, "Hatîb eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 370-372; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189-191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 10-11.

³⁰ Bu eser, Ebû Hafs Ömer b. Verdî'ye (ö.748/1348) ait olan *Behcetu'l-verdiyye* isimli manzûm eserin şerhidir. Bkz. Şemseddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *el-İknâ' fi halli elfâzi ebî şucâ'* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 1/20; Kocabaş, "Hatîb eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 371; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189-191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 11.

³¹ el-Hatîb eş-Şirbînî tarafından kaleme alınan bu şerh, onun ilk eseri olup Ebû İshâk eş-Şirâzî'nin (ö.476/1083) *et-Tenbîh'i* üzerine kaleme alınmış en çok tutulan üç şerhten biridir. Bkz. Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâire bi a'yânî'l-mietî'l-aşire*, 3/72; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/190; Işık, Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler, 10.

³² Bu eser, Ebû Abdillâh el-Halîmî el-Curcânî'nin (ö.403/1012) *Minhâcu'd-dîn* isimli eserin şerhidir. Bkz. Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifin terâcimu musannifi'l-kutubi'l-arabiyye*, 3/69; Kocabaş, "Hatîb eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı

2.1.4. Tefsir Alanındaki Eserleri

1. *es-Sirâcu'l-munîr fi'l-i'âne 'alâ ma 'rifeti ba 'zı me 'ânî kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*.³³

2.2. Şirbînî'nin Eserine Genel Bir Bakış

Şirbînî, birçok İslâm âlimi gibi eserinin telif amacını arkadaşlarının isteği üzerine kaleme aldığını dile getirmektedir. Eserin mukaddimesinde de açık bir şekilde *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye* şeklinde isimlendirdiğini zikretmektedir.³⁴ Eserin adından da anlaşılacağı üzere İbn Âcurrûm'un *Âcurrûmiyye* isimli eserinin şerhidir. Söz konusu eserin ilk baskısı 2008 yılında *er-Reşfetu'l-heniyye fi i'rabi'l-Âcurrûmiyye* ile birlikte Dâru'l-Minhâc tarafından yapılmıştır. Daha sonra Muhammed 'Alî el-Mâlih'in tahkikiyle birlikte 2013 yılında Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından basılmıştır.³⁵

Şirbînî'nin eseri, nahiv ilmi alanında kaleme alınmış değerli bir eserdir. Söz konusu eser, güzel bir üslup ve sade bir dille yazılmış olan *Âcurrûmiyye* isimli eserin şerhidir. Eserinde Arap diline yeni başlayan öğrencilerin eğitim seviyelerini önemli ölçüde dikkate aldığı görülmektedir. Zira o, İbn Âcurrûm'un üslubunu takip ederek öğrencilere ağır gelebilecek mecâz ve edebî sanatlardan olabildiğince uzak bir dil kullanmaktadır. Şirbînî'nin eseri, nahvin bütün konularını içermese de onun temel meselelerini detaylı bir şekilde ihtiva etmektedir. Zira şarihlerin temel amacı, müelliflerin metinde bahsettiği konuları detaylı bir şekilde izah etmektir. Bu sebeple müellifin eserinin temel konuları, *Âcurrûmiyye*'nin konularıyla paralellik göstermektedir.

Şirbînî, ilim ehlinin geleneğine uygun bir şekilde eserine "besmele" ve "hamdele" ile başladıktan sonra³⁶ eserinin telif gayesini açık bir şekilde ifade etmektedir.³⁷ Daha sonra eserinde *Âcurrûmiyye*'nin metnine paralel bir şekilde şu ana konuları irdelemektedir: باب شرح 45, باب المعارف 44, باب معرفة علامات الإعراب 43, باب الإعراب 42, علامات الحرف 41, علامات الفعل 40, علامات الاسم 39, الكلام 38, باب المعرف والنكرة 49, باب النعت 48, باب العوامل الداخلة على المبتدأ والخبر 47, باب مرفوعات الأسماء 46, الأفعال 45, باب العطف 50, المعرفة والنكرة 49, باب النعت 48, باب العوامل الداخلة على المبتدأ والخبر 47, باب مرفوعات الأسماء 46, الأفعال 45, خاتمة الكتاب 55 ve باب مخفوضات الأسماء 54, باب منصوبات الأسماء 53, باب البدل 52, التوكيد 51.

Kitabındaki Metodu", 377; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189–191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 12.

³³ el-Hatîb eş-Şirbînî tarafından hem rivayet hem dirayet yöntemiyle kaleme alınan bu eser, *Muğni'l-Muhtâc* isimli eserinden sonra telif edilmiştir. Bkz. Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcu'l-munîr fi'l-i'âneti 'ala ma 'rifeti ba 'di me 'ânî Kelâmi rabbînâ el-hekîm el-habîr* (Kâhire: Matbaatu Bûlâk, 1285), 1/3; Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, 2/255; Kocabaş, "Hatîb eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu", 376; Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", 39/189–191; Işık, "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler", 12.

³⁴ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 51–53.

³⁵ Şirbînî'nin eseri için Dâru'l-Minhâc baskısı esas alınmıştır.

³⁶ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 51.

³⁷ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 52.

³⁸ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 56–60.

³⁹ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 61–70.

⁴⁰ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 71–72.

⁴¹ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 72–73.

⁴² Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 74–79.

⁴³ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 80–100.

⁴⁴ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 101–106.

⁴⁵ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 107–129.

⁴⁶ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 130–158.

⁴⁷ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 159–73.

⁴⁸ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 173–177.

O, yukarıda geçen ana konular ile bağlantılı bazı alt başlıkları da eserinde işlemektedir.⁵⁶ Şirbînî, *Âcurrûmiyye'*deki terimlerin tanımını önemsemekte, kapsayıcı bir üslupla hareket etmekte ve tanımını verdiği kavramları izah ederken okuyucuya geniş çaplı bilgiler vermektedir. O, yukarıda geçen konuları şerh ederken Kur'ân başta olmak üzere hadis, Arap şiiri ve nahiv kitaplarında geçen çok sayıda klasik örnekleri aktarmaktadır.

2.3. İstişhâdı

İstişhâd sözcüğü üç harf ilaveli sülâsî mezid sudâsî bablardan olan istif'al babının masdarı olup⁵⁷ شهد kök harflerinden türemiştir.⁵⁸ İstişhâd kelimesi sözlükte "hazır bulunmak, şahit getirmek, şahit göstermek, şahit olmak, kesin haber vermek, bildirmek ve öğrenmek" manalarına gelmektedir.⁵⁹ İstişhâd kelimesinin ıstılâhî anlamı ise bir ifadenin doğruluğunu ispatlamak için onu pekiştiren ve doğruluğunu kanıtlayan nesir veya manzûm olarak söylenen bir sözün şahid olarak getirilmesidir.⁶⁰ İstişhâd kelimesi, belâgat ilminin bir alt kolu olan bedî' ilmi içinde yer almaktadır. Onu ilk işleyen kişi ise Ebu Hilâl el-'Askerî'dir (ö. 400/1009).⁶¹

Şirbînî'nin eserinde ortaya atılan görüşlerin güvenilirliğinin artırılabilmesi için ayet, hadis ve Arap şiirlerinden çokça istifade edildiği görülmektedir. Bu nedenle onun eseri, istişhâd açısından zengin sayılabilecek eserler arasında yer almaktadır. Şirbînî, eserinde şahid olarak yüz altmış dört ayet,⁶² kırk bir şiir⁶³ ve bazı hadislere yer vermektedir.⁶⁴ Kur'ân ayetleriyle istişhâd ederken genel olarak⁶⁵ نحو⁶⁶، في قوله تعالى⁶⁷، قوله تعالى⁶⁸، قال تعالى⁶⁹ ve نحو قوله تعالى⁷⁰ gibi ifadeleri kullanmaktadır. Şirbînî, istişhâd için kullandığı ayetlerin bazen tamamını, bazen bir kısmını, bazen de sadece istişhâd kısmını zikretmektedir. *Nûru's-seciyye'*de istişhâd için

⁴⁹ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 177–187.

⁵⁰ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 188–195.

⁵¹ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 196–202.

⁵² Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 203–208.

⁵³ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 209–208.

⁵⁴ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 265–272.

⁵⁵ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 273.

⁵⁶ İlgili başlıkların çoğu تنبيه ile başlanılmıştır. Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 59, 60, 63, 66, 67, 78, 86, 87,92.

⁵⁷ Bkz. Meccduddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Komisyon (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 2005), 292; Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Amr Ahmed Haydar (Beirut: Dâru Sâdr, 2013), 3/238–242; Ebu'l-Fayd Muhammed Murtadâ Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Beirut: Dâru'l-Hidâye, 1980), 8/252–261.

⁵⁸ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 292; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/238–242; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, 8/252–261.

⁵⁹ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 292; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/238–242; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, 8252–261.

⁶⁰ İsmail Durmuş, "İstişhâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/396.

⁶¹ Durmuş, "İstişhâd", 23/396–397.

⁶² Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 62, 64, 68, 70, 75, 87.

⁶³ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 69, 96, 97, 100, 113, 118, 119.

⁶⁴ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 54, 65.

⁶⁵ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 62, 64, 68, 87, 92, 113, 114.

⁶⁶ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 91.

⁶⁷ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 100,117.

⁶⁸ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 108.

⁶⁹ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 111,117, 121, 122, 125, 126.

⁷⁰ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 112, 113, 119.

başvurulan ayetlerin bazen tafsilatlı bir şekilde tahlil edilerek okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Söz konusu ayetlerde geçen garip kelimeler izah edilmekte ve kelimelerin lugâvî tahlilleri yapılmaktadır. Bazen ilgili ayetlerin yalnızca istişhâd için getirildiği ve herhangi bir açıklamaya tabi tutulmadığı tespit edilmiştir. Şirbînî'nin ayetlerle istişhâd ederken kırâat-ı seb'a ile birlikte az da olsa şaz kırâatlerden de istifade ettiği müşahede edilmektedir.⁷¹ Nitekim Suyûtî (ö. 911/1505), *İktirâh* isimli eserinde bütün âlimlerin icmâna göre şaz kırâatlerden istişhâd etme hususunda herhangi bir sakınca bulunmadığını dile getirmektedir. Daha sonra kendisi bu konuyu pekiştirerek nahiv dilcileri arasında bu meselede muhalefet edeni bilmiyorum demektedir.⁷² Şirbînî'nin istişhâdda bulunduğu ayetlerin bir kısmı seçilerek burada zikredilecektir.

2.3.1. Kur'ân Ayetleriyle İstişhâd

2.3.1.1. Bir Kaideyi İspatlamak

Arap dilinde var olan bütün kelimeler; isim, fiil ve harf olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır. Şirbînî, nahiv ilminin üç temel unsurundan biri olan isimden bahsederken Kur'ân ayetlerinden sıkça istişhâd etmektedir. Bilindiği gibi ismin kendine has bazı özellikleri vardır. İsmın söz konusu özelliklerinden biri de tenvîndir. Müellif, tenvîn çeşitleri hakkında genel bir açıklama yaptıktan sonra özel olarak tenvînlerin tanımını yapmaktadır. Bu tenvînler arasında cümle veya müfredin yerine geçebilen ivaz tenvîni de yer almaktadır.⁷³ Söz konusu tenvînden örnek vermek için *وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ* "O gün müminler de Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir"⁷⁴ ayetini şâhid olarak getirmektedir. Şirbînî, yukarıdaki ayette muzafın ileyhin hazfedilip yerine ivaz tenvininin getirilmesi konusunu işlemektedir. Ayette geçen *يَوْمَئِذٍ* deki *ذ* sözcüğünün sonuna bitişen tenvînin mahzuf bir muzafın ileyhin yerine geçtiğini ifade etmektedir.⁷⁵ Beydâvî (ö. 685/1286) ve Neseî (ö. 710/1310) gibi müfessirler de söz konusu duruma dikkat çekerek ayetin takdirinin *وَيَوْمَ تَغْلِبُ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ* "Rumların Farısları yeneceği gün..." şeklinde olduğunu ifade etmektedirler.⁷⁶

Örnek 2:

Şirbînî, ismin bir diğer özelliği olan *ل* harfi için de *وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ* "İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlaşımlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik"⁷⁷ ayetini şâhid olarak getirmektedir.⁷⁸ O, yukarıda geçen ayette *لِلنَّاسِ* kelimesinin gramatik izahını yaparken *فالناس اسم لدخول اللام عليه* "nas kelimesinin başında lam olduğu için isimdir" şeklinde bir ifade kullanmaktadır.⁷⁹

Örnek 3:

⁷¹ Eserin bütünü baştan sona incelendiğinde Şirbînî'nin yalnızca dört şaz kırâatle istişhâd ettiği görülmüştür. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 122, 134, 256, 272.

⁷² Suyûtî, *el-İktirâh fi 'ilmi usûli'n-nahv*, 39-40.

⁷³ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 64.

⁷⁴ er-Rûm, 30/4.

⁷⁵ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 64.

⁷⁶ Nâsiruddîn 'Abdullâh b. 'Amr b. Muhammed el-Beydâvî, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahmân el- Mar'aşlî (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1418), 4/201; Ebû'l-Bekât 'Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfizuddîn en-Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-tevîl*, thk. Yûsuf 'Alî Budevî (Beirut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 2, 690.

⁷⁷ en-Nahl, 16/44.

⁷⁸ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 70.

⁷⁹ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 70.

Şirbînî, irab olgusunu lügat ve ıstılahî açıdan izah ettikten sonra tüm yönleriyle irab alametini işlemektedir. Bu konuda klasik örneklerden olduğu gibi ayetlerden de yararlanmaktadır. O, elifin ref' alameti olduğunu beyân ettikten sonra onun yalnızca isimlerin tesniyesinde alamet olabileceğini قَالَ رَجُلَانِ "iki adam dedi..."⁸⁰ ayetinden delil getirmektedir. Nitekim رَجُلَانِ sözcüğü قَالَ'nin faili olup elif ile merfûdür.

2.3.1.2. Kelime Anlamını Açıklamak

Örnek 1:

Şirbînî'nin ismin bir diğer özelliğinden olan cer harflerinden bahsederken yine Kur'ânî delillere başvurduğu görülmektedir. Örneğin o, cer harflerinden olan ف'nin gelebileceği manalardan bahsederken وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ "Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda..."⁸¹ ve وَادْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ "Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) Allah'ı anın"⁸² ayetlerinden istişhâd etmektedir.⁸³ Şirbînî yukarıdaki ayetleri gramer açısından ele almakta ve her iki ayette de geçen cer harflerinden olan ف'nin farklı anlamlara geldiğini ifade etmektedir. Müellif, فِي الْمَسَاجِدِ sözcüğünde bulunan ف'nin zarfı mekân; فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ kelimesinde geçen ف'nin ise zarfı zaman manalarını ifade ettiğini dile getirmektedir.⁸⁴

Örnek 2:

Şirbînî, ismin özelliklerinden olan ل harfinin ta'lîl için kullanıldığına dair وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ "İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlansınlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik"⁸⁵ ayetini şâhid olarak getirmektedir.⁸⁶ O, bu ayeti gramer açısından ele alırken ayette geçen ل'in ta'lîl anlamına geldiğini ispatlamak içindir.⁸⁷ Şirbînî'nin söz konusu açıklaması, ayette geçen ل'in ta'lîl anlamına geldiğini ispatlamak içindir.

2.3.1.3. Beş İsmi'nin İrabı

Örnek 1:

Şirbînî'nin nahiv ilminin olgularından olan الأسماء الخمسة beş isim ve onların irabı hakkında bilgi verirken yine Kur'ânî delillerden istifâde ettiği tespit edilmiştir. Bilindiği gibi Arapçada الأسماء الخمسة denen beş isim vardır ki bunların irabı harf iledir. Yani bunlar و ile merfû', ا ile mansûb ve ي ile mecrûr olurlar.⁸⁸

Ancak bu isimlerin irabının harflerle olabilmesi için müfred, mukebbber (tasgîr edilmemiş olması) ve mütekellim 'sı dışında herhangi bir kelimeye muzâf olma şartları aranmaktadır.⁸⁹ Bu şartlardan birinin yerine getirilmemesi durumunda müfred isimler gibi hareketler ile irab edilirler. Şirbînî, yukarıda geçen söz konusu durumu teorikten pratiğe geçirebilmek için وَلَهُ أَجْرٌ

⁸⁰ Mâide, 5/23.

⁸¹ Bakara, 2/187.

⁸² Bakara, 2/203.

⁸³ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 68.

⁸⁴ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 68.

⁸⁵ en-Nahl, 16/44.

⁸⁶ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 70.

⁸⁷ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 70.

⁸⁸ Söz konusu isimler şunlardır: أبوه وأخوه وحموها وهنؤه وفوه وذنو مال. Bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 87-88.

⁸⁹ Muhammed b. Abdurrahîm el-Mîlânî, *Şerhu'l-Muğnî* (İstanbul: Şefkat Yayınları, 2016), 47-49; Halil b. Molla Hüseyin b. Molla Halid es-Sî'irdî, *el-Kâmûsu's-sânî fi'n-nahv ve's-sarf ve'l-me'ânî* (İstanbul: Mektebetu Diyarbekir, 2012), 1/61-62.

⁹⁰ en-Nisâ, 4/12.

أَخْ وَ لَهُ أَخٌ ve 92 إِنَّ لَهُ أَبًا⁹¹ kelimesi, izafe edilmediği için و yerine zamme ile merfû' olmuştur. إِنَّ لَهُ أَبًا ayetinde olan أَبًا kelimesi, muzâf olmadığı için ا yerine fetha ile mansûb olup إِنَّ'nin ismi olmuştur. وَبَنَاتُ الْأَخِ ayetinde olan الْأَخِ sözcüğü de muzâf olmadığı için muzâfın ileyh olduğu halde ي yerine kesre ile mecrûr olmuştur.

2.3.1.4. Bir Mezhebin Görüşünü Desteklemek

Şirbînî, muzari fiilini nasbeden لَنْ hakkında bilgi verirken Kur'ân şâhidliğine başvurarak لَنْ ile ilgi bir takım önemli özelliklere değinmiştir.⁹⁴ O, لَنْ'in fiilde bir takım değişiklikler meydana getirdiğini ifade etmektedir. Bu değişiklikler arasında onun nefiy ve nasb edatlarından olduğunu ancak hiçbir zaman nefyettiği cümlenin sürekliliğine delalet etmediğini açıkça ifade etmektedir. Nitekim kendisi böyle bir yaklaşımla birlikte Ehl-i Sünnet'in görüşlerini destekleyerek Mu'tezile mezhebinin otoriter bir dilcisi olan Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) de bir reddiye göndermektedir.⁹⁵ Zira Şirbînî, لَنْ konusunda bazı bilgiler verdikten sonra sözü Zemahşerî'nin söz konusu kelimenin ebediyeti ifade ettiğine getirmekte ve onun bu yöndeki iddiasını da Kur'ân-ı Kerîm'den ileri sürdüğü bir takım delillerle çürütmektedir.

Örneğin Şirbînî birinci delilini şöyle getirmektedir: Eğer لَنْ ebediyeti ifade etmiş olsaydı فَكُنْ لَنْ arasında bir çelişkinin meydana gelmesi gerekirdi.⁹⁷ Görüldüğü üzere Şirbînî, yukarıdaki ayette geçen لَنْ'in sadece nefiy için olduğunu ebediyet ile ilgili herhangi bir şeyi ifade etmediğini dillendirmektedir. Nitekim eğer Zemahşerî'nin söz konusu yargısı gerçeği yansıtmış olsaydı ebediyeti ifade eden لَنْ ile belli bir zaman anlamına gelen الْيَوْمَ kelimesi arasında bir çelişkinin meydana gelmesi gerekirdi.

Şirbînî, bir başka ayetle daha istişhâd ederek Zemahşerî'nin bu konudaki fikrine karşı çıkmakta ve ilgili görüşünü işlevsizleştirmeye çalışmaktadır. Örneğin وَ لَنْ يَمْتَوُهُ أَبَدًا “Hiç bir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir”⁹⁸ ayetinde bulunan أَبَدًا kelimesinden yola çıkarak لَنْ'in nefiyle beraber ebediyeti ifade etmediğini zikretmektedir. Şirbînî, daha sonra görüşünü şöyle devam ettirmektedir: Eğer söz konusu kelime ebediyet anlamına gelmiş olsaydı o zaman ayette geçen أَبَدًا kelimesinin zikri tekrar olacaktı.⁹⁹ Daha sonra Şirbînî, Zemahşerî'nin bu konuda önemli bir dayanağı olan لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا “bir sineği dahi yaratamazlar”¹⁰⁰ ayetine de şöyle cevap vermektedir: Zemahşerî'nin bu ayette kendi batıl mezhebini -ahirette Allah'ın görülmesinin imkânsız olduğunu- desteklemek için bu manaya sıkı bir şekilde bağlı kaldığı görülmektedir.¹⁰¹

Şirbînî, Zemahşerî'nin el-Ârâf sûresinin 145. ayetinde yer alan لَنْ تَرَانِي “(Rabbi): Sen beni asla göremezsün” ayetini de yukarıda geçen ayetten yola çıkarak tefsir ettiğini aktarmaktadır.¹⁰²

⁹¹ Yûsuf, 12/78.

⁹² en-Nisâ, 4/23.

⁹³ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 87.

⁹⁴ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 90–91.

⁹⁵ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. 'Umer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmid-i't-tenzil* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.), 2/154, 3/171.

⁹⁶ Meryem, 17/26.

⁹⁷ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 91.

⁹⁸ el-Bakara, 2/95.

⁹⁹ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 91.

¹⁰⁰ el-Hacc, 22/73.

¹⁰¹ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 91.

¹⁰² Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 91.

Ancak Şirbînî'nin لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا ayetinden anlaşılan ebediyetin, harici bir durumdan kaynaklandığı dolayısıyla söz konusu mananın لَنْ'in kendisinden anlaşılmadığını ifade ettiği göze çarpmaktadır.¹⁰³ Görüldüğü gibi Şirbînî, bir taraftan Kur'ânî delilleri Arap diliyle ilgili bazı kaideleri desteklemek, diğer taraftan da Ehl-i Sünnet'in düşüncelerini teyit etmek ve onlar dışındaki görüşleri de çürütmek için şâhid olarak kullanmaktadır. Bu konuda ileri sürülen deliller bağımsız bir şekilde incelendiğinde Şirbînî'nin benimsediği görüşün daha isabetli olduğu ortaya çıkacaktır.

2.3.2. Farklı Kırâat Vecihleri ile İstişhâd

قرأ fiilinin semâî masdarı olan kırâat kelimesi, lügatte "okumak ve telaffuz etmek" anlamına gelmektedir.¹⁰⁴ İstilahta ise "Kur'ân kelimelerinin usulüne göre nasıl okunacağını ve ravilerine nisbet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir".¹⁰⁵ Kur'ân-ı Kerim'in; mütevâtir, âhâd ve şâz başta olmak üzere bütün kırâatleri hüccet olarak kabul edilmiş ve dilciler tarafından filolojik meselelerde onlarla istişhadda bulunma noktasında bir sakınca görülmemiştir. Dolayısıyla dil, edebiyat ve gramer ile ilgili meselelerde şahitler arasında yerini almıştır.¹⁰⁶ Kelimelerin zaptında ve lugavî açıklanmasında ciddi bir katkısı olan kırâatler, Arap dili ve belâgatı alanında etkin olan aynı zamanda önemli bir müfessir olan Şirbînî'nin de dikkatini çekmiştir. Nitekim Şirbînî de diğer dilci müfessirler gibi kırâatlerden geniş ölçüde yararlanmaktadır. O, eserinde Kur'ân ayetlerini istişhâd ederken kırâat vecihlerine değinmekte aynı zamanda kırâat farklılıklarından dolayı meydana gelen irab ve anlam değişikliklerini de beyân etmektedir. Şirbînî'nin çoğu zaman hiçbir kırâat imamının ismini zikretmeden قرئ şeklinde bir ifade kullandığına rastlanılmaktadır.¹⁰⁷ Az da olsa kârîlerin isimlerini açık bir şekilde zikrettiği müşâhede edilmektedir.¹⁰⁸ Burada Şirbînî'nin eserinde kırâat âlimlerinden yapmış olduğu nakillerden birkaç örnek aktarılacaktır:

2.3.2.1. Vikâye Nûnları Hakkında Bilgi Vermek

Şirbînî'nin ef'âl-i hamse'ye¹⁰⁹ bitişen irab ve vikâye nûnları hakkında bilgi verirken Kur'ân'ın şâz kırâatlerinden de istişhâd ettiği görülmektedir. Şirbînî, yukarıda ismi geçen her iki 'un aynı kelimedede birleştiği zaman söz konusu kelimenin üç farklı vecihle okunabileceğini söyledikten sonra تَأْمُرُونِي¹¹⁰ ayeti ile konuya açıklık kazandırmaktadır.¹¹¹ O, yukarıda geçen ayetin filolojik analizini yaparken onun kırâat vecihlerini şöyle sıralamaktadır: Birincisi kelimenin sonunda bulunan nûnu hazfetmek (تَأْمُرُونِي),¹¹² ikincisi kelimenin sonunda var olan

¹⁰³ Şirbînî, *Nûru's-Seciyye fi Halli Elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 91.

¹⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 1/128-130.

¹⁰⁵ İsmail Karaçam, *Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatların Yorum Farklılıklarına Etkisi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1996), 73-117-122; Ebubekir Sifil, "Kırâat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/433-435.

¹⁰⁶ Suyûtî, *el-İktirâh fi 'ilmi usûli'n-nahv*, 39-40; Ahmet Tekin, *İbnu's-şecerî'nin "Emâli" Adlı Eserinin Sarf Açısından İncelenmesi* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019), 68.

¹⁰⁷ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 100, 122.

¹⁰⁸ Örnek için bkz. Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 134.

¹⁰⁹ Ef'âl-i hamse şu beş kelimededen meydana gelmektedir: يَفْعَلان يَفْعَلون يَفْعَلون تَفْعَلون تَفْعَلان. Söz konusu fiillerin cezm ve nasb halleri nûnların hafız ile olurken ref'leri ise nûnların sabit kalmasıylaadır. Bkz. Cemâluddîn 'Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd (Beyrut: Dâru't-Tayyibe, 1990), 54-56; *Şerhu Şuzûri'z-zehab fi ma'rifeti kelâmi'l-'Arab* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2013), 78-79.

¹¹⁰ ez-Zumer, 39/64.

¹¹¹ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 100.

¹¹² Kırâat imamlarından Nâfi (ö. 169/785) bu şekilde okumuştur. Bkz. Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. 'Amr b. Hasan b. Huseyn et-Teymî er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâ't-Turâsi'l-'Arabî, 1420), 27/471.

nûnu vikaye nûnu ile idğâm etmek (تَأْمُرُونِي)¹¹³ ve üçüncüsü ise her iki nûnu birbirinden bağımsız bir şekilde okumak¹¹⁴ (تَأْمُرُونِي).¹¹⁵

2.3.2.2. Kelimenin Şâz Kullanımı Hakkında Bilgi Vermek

Örnek 1:

Şirbînî, eserinde pek çok ayeti şâhid olarak kullandığı için bazen şâz kırâatlerden de istifade etmektedir. O, müzari fiilini cezm eden edatlar hakkında bilgi verdikten sonra konuyla ilgili enteresan bazı açıklamaları da aktarmaktadır. Şirbînî, masdar ve cezm edatları olan اُنْ ile اُنْ ile bazen birbiri yerine kullanılması hususuna temas etmektedir. Örneğin o, لمْ edatının kendisinden sonraki muzari fiilini nasb etmesi ile ilgili اَلَمْ تَشْرَحْ¹¹⁶ ayetinin şâz kırâatinden istişhâd etmektedir.¹¹⁷ Ayette geçen تَشْرَحْ kelimesinin söz konusu kırâate göre meczûm yerine mansûb olarak okunduğunu dile getirmektedir.¹¹⁸ Ebû C'âfer el-Mansûr'a (ö. 130/747) ait olan bu kırâat, İbn 'Atiyye (ö. 541/1147) ve bazı âlimlere göre اَلَمْ تَشْرَحْ kelimesinin aslı اَلَمْ تَشْرَحْ şeklinde olup hafife olan nûn elife kalb olduktan sonra elif tahfif için hazf olmuştur.¹¹⁹

Örnek 2:

Şirbînî, eserinde verdiği bazı örnekleri irab açısından ele alırken fiil cümlesinin bir parçası olan fail ve mefûlün hareketleri hakkında önemli bir bilgi vermektedir. Bilindiği gibi fail merfû', meful ise sürekli mansûb olarak gelmektedir. Ancak Şirbînî, cümlenin anlamında herhangi bir karışıklık olmadığı takdirde bazen alışılmışın dışında failin mansûb, mefûlün da merfû' olarak gelebileceğini ifade etmektedir.¹²⁰ O, ortaya attığı bu garip bilgiyi teorikten pratiğe geçirebilmek için 'Abdullâh b. Kesîr el-Mekkî'nin (ö. 120/738) فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ "Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı"¹²¹ kırâatinden istişhâd etmektedir.¹²² Zira İbn Kesîr el-Mekkî, yukarıda verilen ayette fail olan آدَمَ kelimesini mansûb, meful olan كَلِمَاتٍ sözcüğünü de merfû' olarak okumaktadır.

2.3.2.3. لا' dan Sonra Gelen Müstesnânın Durumu

Şirbînî, istisnâ edatlarından sonra gelen müstesnanın irabı hakkında bir takım bilgiler vermektedir. O, لا' dan sonra gelen müstesnanın merfû', mansûb ve mecrûr olmak üzere üç farklı şekilde gelebileceğini belirtmektedir. Müellif, istisnâ edatı olan لا' dan sonra olumsuz cümlelerde bazen müstesnanın merfû' olarak gelebileceği yargısına açıklık kazandırmak için مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ "...içlerinden pek azı müstesnâ, bunu yapmazlardı"¹²³ ayeti ile istişhâd etmektedir. Ardından bu konuda nehiy edilen cümlenin de aynı şekilde olumsuz cümleye benzediğini belirterek وَلَا يَلْتَقِئْتُمْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرًا تَأْتِكُمْ "Karından başka sizden hiçbiri geride kalmaz"¹²⁴ ayetinden

¹¹³ İlgili kırâat İbn Kesîr'e (ö. 120/738) aittir. Bkz. Râzî, Mefâtihu'l-gayb, 27/471.

¹¹⁴ Yukarıda geçen kırâat İbn 'Amr (ö. 118/736) tarafından benimsenmiştir. Bkz. Râzî, Mefâtihu'l-gayb, 27/471.

¹¹⁵ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 100.

¹¹⁶ el-İnşirâh, 94/1.

¹¹⁷ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 122.

¹¹⁸ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 122.

¹¹⁹ Şihâbuddîn Mahmûd b. 'Abdillâh el-Huseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî, fi tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, thk. 'Alî 'Abdulbârî el-'Atiyye, (Beirut: Dârul-Kutubi'l-İlmiyye), 1415, 15/388.

¹²⁰ Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 134.

¹²¹ el-Bakara, 2/37.

¹²² Şirbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 134.

¹²³ Nisâ, 4/66.

¹²⁴ Hûd, 11/81.

istişhâd etmektedir.¹²⁵ Bu ayeti gramer açısından ele almakta ve ayette geçen *أَمْرًا* kelimesinin İbn Kesîr el-Mekkî ve Ebû Amr b. el-'Alâ el-Mâzinî (ö. 154/770) tarafından merfû' olarak okunduğunu ifade etmektedir.¹²⁶

2.3.2.4. Muzâfın Muzâfın İleyhten Elde Ettiği Bazı Özellikler

Şîrbînî, nahiv ilminin temel olgularından olan muzâf ve muzâfın ileyh arasında meydana gelen bir takım münasebetler hakkında bilgi vermektedir. O, bu konuyu işlerken izâfetin pek çok yönüne değinmektedir.¹²⁷ Bilindiği gibi nahiv ilminin literatüründe muzâfın muzâfın ileyhten marifelik, müzekkerlik ve müenneslik gibi bir takım özellikleri kazanmaktadır.¹²⁸ Şîrbînî, söz konusu özelliklerden bir kısmını eserinde zikretmektedir. Örneğin bazen muzâfın muzâfın ileyhten te'nîsi elde ettiğine dair *بَعْضُ السَّيَّارَةِ* "Geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün)"¹²⁹ ayetinden istişhâd etmektedir.¹³⁰ Şîrbînî, ayette geçen *يَلْتَقِطُهُ* kelimesinin Hasan Basrî'nin (ö. 110/728) şâz kırâatine göre *تَلْتَقِطُهُ* şeklinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Zira ayette geçen *بَعْضُ* kelimesi, müennes olan *السَّيَّارَةِ* sözcüğüne izâfe edildiği için kendisinden müennesliği elde etmiştir. Bundan dolayı *بَعْضُ* kelimesine isnad edilmiş olan fiil de *تَلْتَقِطُهُ* şeklinde müennes olarak gelmiştir.¹³¹

Sonuç

Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şîrbînî el-Kâhîrî'nin yazdığı eserler incelendiğinde onun ne kadar üretken ve güçlü bir kaleme sahip olduğu anlaşılacaktır. Şîrbînî, ilmî şahsiyetinde olduğu kadar ibadet ve zühd hayatındaki titizliği, güzel ahlâkı ve mütevazı kişiliğiyle de dikkat çeken nadide âlimlerdendir. Kahire medreselerinde fıkıh ve Arap dili ile ilgili temel eserler üzerine yazdığı şerh ve haşiyelerle tanınmaktadır. Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, tefsir ve kelâm alanlarında birbirinden değerli eserler ortaya koymuştur.

Bu çalışmada Şîrbînî'nin Arap dili ve belâgatı alanında kaleme aldığı *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye* isimli eserinde yer alan bazı ayetler ve onların kırâat vecihlerine değinilmiştir. Şîrbînî'nin eserinde yüz altmış dört ayetle istişhâd edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte müellifin eserinde kendi görüşlerini desteklemek ya da muhalif görüşlere itiraz etmek amacıyla Kur'ân'ın farklı kırâat vecihleriyle de istişhâd ettiği görülmüştür. Ayrıca Şîrbînî, eserinde kırâat-ı seb'adan istişhâd ettiği gibi az da olsa onlar dışında kalan şâz kırâatlerle de istişhâd etmiştir.

Şîrbînî, eserinde istişhâd olarak kullandığı kırâatleri bazen açık bir şekilde sahibine nispet etmekte bazen de söz konusu kırâatle ilgili herhangi bir bilgi vermeden *قَرَأَ* şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Şarihin eserinde kimi zaman kırâatlere dilbilimci kimliğiyle yaklaştığı ve bazı kural dışı bilgileri verdiği fark edilmiştir. Nitekim o, bazı kırâat-ı seb'a imamlarının kırâatine dayanarak cümlede anlam açısından bir karışıklık olmadığı takdirde nahiv ilminde bilinen

¹²⁵ Şîrbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 242.

¹²⁶ Şîrbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 242.

¹²⁷ Şîrbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 272.

¹²⁸ Konu hakkında tafsilatlı bilgi almak için bkz. Bkz. Ebû Muhammed Cemâluddîn İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyyeti ibn mâlik*, thk. Yûsuf Şeyh Muhammed el-Bikâî (y.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/85-90; Şîrbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 272; Hamit Salihoglu, *Abdulkerîm el-Muderrîs ve Mevâhibu'r-rahmân Adlı Eserinin Nahiv Açısından İncelenmesi* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2018), 252-254.

¹²⁹ Yûsuf, 12/10.

¹³⁰ Şîrbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 272.

¹³¹ Şîrbînî, *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*, 272.

kuralın aksine failin mansûb; mefûlün de merfû' olarak gelebileceğini açık bir şekilde zikretmektedir.

Eserin bazı yerlerinde Şirbînî'nin ayetlerden istişhâd ederken hem dilsel hem de itikâdî açıdan bağlı bulunduğu mezhebi desteklediği tespit edilmiştir. O, ل in konusunda bir takım bilgiler verdikten sonra bazı ayetlerden istişhâd ederek Zemahşerî'nin ل in ebediyet anlamını taşıdığı iddiasının doğru olmadığını ileri sürmektedir. Böylece Şirbînî'nin kendi görüşünü desteklemek ve bu konudaki farklı görüşleri çürütmekle birlikte Zemahşerî'nin ahirette Allah'ın görülmesinin imkânsız olduğu tezini de çürütmeye çalıştığı müşahede edilmiştir.

Şirbînî'nin eserinde şâhid olarak kullandığı ayetleri hangi amaçla ele aldığı ile ilgili yapılan çalışmalarda kayda değer bir takım veriler elde edilmiştir. Çalışma kapsamında şarihin herhangi bir kaideyi ispatlamak, itikâdî açıdan bir mezhebi esas alarak söz konusu görüşü desteklemek, ilgili kelimenin şâz kullanımı hakkında bilgi vermek ve kelimenin asli anlamını açıklamak gibi hususlar çerçevesinde konuyla bağlantılı Kur'ânî delillerle istişhâd ettiği tespit edilmiştir. Böylelikle Şirbînî'nin eserinde dil ile ilgili öne sürdüğü görüşleri desteklemek için söz konusu delilleri ortaya koymaktan geri kalmadığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- el-Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd b. 'Abdillâh el-Huseynî. *Rûhu'l-me'ânî, fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. thk. 'Alî 'Abdulbârî el-'Atiyye. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415.
- Bağdadî, 'Abdulkâdir b. Ömer. *Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab*. thk. 'Abdusslâm Muhammed Hârûn. (Neşredenin Mukaddimesi). Kâhire: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-'Amme li'l-Kitâb, 1979.
- Bağdadî, İsmâîl Paşa. *Hediyetu'l-'arifîn esmâu'l-muellifîn ve asâru'l-musannifîn*. Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Beydâvî, Nâsiruddîn 'Abdullâh b. 'Amr b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Muhammed 'Abdurrahmân el-Mar'aşlî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1418.
- Bilmen, Ömer Nasuhî. *Büyük Tefsir Tarihi*. İstanbul: Semerkand Yayınevi, 2014.
- Bolelli, Nusrettin. "Nahivde Hadisle İstişhâd Meselesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/6 (1993), 165-168.
- Büceyrimî, Süleymân b. Muhammed b. Ömer. *Tuhfetu'l-habîb 'alâ şerhi'l-Hatîb*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1992.
- Çavuşoğlu, Ali Hakan. "Şirbînî, Hatîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39: 189-191. İstanbul: TDV. Yayınları, 2006.
- Çelebî, Kâtib. *Keşfu'z-zunûn 'an esâmî'l-kutub ve'l-funûn*. Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâs, 1876.
- Demirci, Muhsin. "el-Hatîb eş-Şirbînî ve Tefsiri". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 385-388.
- Durmuş, İsmail. "İstişhâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23: 396-397. İstanbul: TDV. Yayınları, 2001.
- Fîrûzâbâdî, Meccuddîn Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-muhît*. thk. Komisyon, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2005.
- Gazzî, Necmuddîn Muhammed b. Muhammed. *el-Kevâkibu's-sâire bi-a'yâni'l-mieti'l-'aşire*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1997.
- İşık, Esra. "Hatîb eş-Şirbînî'nin Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserindeki Küllî Kâideler". Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn. *Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyyeti ibn mâlik*. thk. Yûsuf Şeyh Muhammed el-Bikâî. v.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Hişâm, Cemâluddîn 'Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. 'Abdillâh. *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. thk. Muhammed Muhiddîn 'Abdulhamîd. Beyrût: Dâru't-Tayyibe, 1990.
- İbn Hişâm, Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. 'Abdillâh. *Şerhu Şuzûri'z-zeheb fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2013.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem. *Lisânu'l-'Arab*. thk. 'Amr Ahmed Haydar. Beyrut: Dâru Sâdr, 2013.
- İbnu'l- İmâd, Şihâbuddîn Ebu'l-Felâh 'Abdulhayy b. Ahmed el-' Akkrî el-Hanbelî. *Şezerâtu'z-zehab fi ehbâri men zehab*. Dımaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Kêhnhâle, Ömer Rıdâ. *Mu'cemu'l-muellifîn terâcimu musannifi'l-kutubi'l-'arabiyye*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1993.
- Karaçam, İsmail. *Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kırâatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1996.
- Kavâsimî, Ekrem Yûsuf Ömer. *el-Medhal ilâ mezhebi'l-imâm eş-şâfi'î*. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 2003.
- Kılıç, Hulusi. "İbn Âcurrûm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 19: 295–296. İstanbul: TDV. Yayınları, 1999.
- Kocabaş, Savaş. "Hatib eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/14 (2010), 368-370.
- Mîlânî, Muhammed b. Abdirrahîm. *Şerhu'l-Muğni*. İstanbul: Şefkat Yayınları, 2016.
- Muhîbbî, Muhammed Emîn b. Fadlillâh. *Hulâsetu'l-eser fi a'yâni'l-karni'l-hâdî 'aşer*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1867.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât 'Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd Hâfizuddîn. *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-tevîl*. thk. Yûsuf 'Alî Budeyvî. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Râzî, Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. 'Amr b. Hasan b. Huseyn. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420.
- Salihoglu, Hamit. *Abdulkerîm el-Muderris ve Mevâhibu'r-rahmân Adlı Eserinin Nahiv Açısından İncelenmesi*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2018.
- Serkîs, Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ. *Mu'cemu'l-metbû'âti'l-'arabiyye ve'l-mu'arrabe*. Kâhire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.
- Sifil, Ebubekir. "Kırâat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 25: 433-435. Ankara: TDV. Yayınları, 2002.
- Sî'irdî, Halîl b. Molla Hüseyin b. Molla Halid. *el-Kâmûsu's-sânî fi'n-nahv ve's-sarf ve'l-me'ânî*. İstanbul: Mektebetu Diyarbakır, 2012.
- Sofuoğlu, Mehmet. *Tefsire Giriş*. İstanbul: y.y., 1981.
- Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn. *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nûhât*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Lübnan: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İktirâh*, thk. Abduhakîm'Atiyye. Dımaşk: Dâru'l-Beyrutî, 2006.
- Şa'rânî, 'Abdulvahhâb. *et-Tabakâtu's-suğrâ*. Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2005.
- Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *el-İknâ' fi halli elfâzi Ebî şucâ'*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004.
- Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *es-Sirâcu'l-munîr fi'l-i'neti 'ala ma'rifeti ba'di me'ânî kelâmi rabbîna el-Hekîm el-Habîr*. Kahire: Matbaatu bûlâk, 1285.
- Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Nûru's-seciyye fi halli elfâzi'l-Âcurrûmiyye*. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2008.
- Tekin, Ahmet. *İbnu'ş-şecerî'nin "El-Emâlî" Adlı Eserinin Sarf Açısından İncelenmesi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.
- Tekin, Ahmet. *Kur'ân'ın Dilbilimsel Yönü (Vâhidî'nin el-Basît Adlı Tefsiri Bağlamında)*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2018.
- Zebîdî, Ebu'l-Fayd Muhammed Murtadâ. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. Beyrut: Dâru'l-Hidâye, 1980.
- Zehabî, Muhammed Huseyn. *et-Tefsîr ve'l-mufessirûn*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. 'Umer b. Ahmed. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî-t-Tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.
- Ziriklî, Hayreddin. *el-A'lâm kâmûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-'Arab ve'l-must'arebîn ve'l-musteşrikîn*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.